

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül első országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961 sz. intézendők.

A vallásszabadság és polgári házasság.

(Folytatás.)

Előre jeleztem, hogy a vallásszabadság kérdése megoldásánál nehezebb kérdése korunknak nincsen. És ennek a már fentebb említettek kivül fő oka az egyéniség egyoldalú vagy túlzó felfogása, vagy pedig az egyéni és társulati jogoknak feleselése. Az egyén, nézetem szerint is, kell hogy szabadon választhassa hitét s változtathassa meggyőződését, de vajjon az egyének társulattá alakulva kényök kedvők szerint állapítják-e meg más társulatok vagy éppen az állammal szemben viszonyaikat; megtagadván az államtól még csak azon jogot is, hogy tudomást szerezzen létezésükről, követelhetik-e ennek védelmét, oltalmát társulati jogaikra nézve, követelhetik-e az egyenlőségből önként következő gyámolittatást, javadalmaztatást, míg ebben mások is részesülnek?

Olyan vallásos testületek, illetőleg egyházak, melyeknek közönségesen ismert tanrendszerök s elveik vannak, elég ha bejelentik, hogy ők az állam területén megalakultak s mint ilyenek létezni, élni, munkálni akarnak; ilyenek a baptisták, methodisták stb; a baptistákról kik számtalan apró felekezeteket alkotnak tudva van, hogy szigorúan megállapított hitrendszerök ugyan nincsen, s az egyes felekezeteken belül a hívek teljes lelkiismereti szabadsággal bírnak, két pont kivételével, t. i. tartoznak a szentírás feltétlen tekintélyét s a keresztségről szóló tant, mely szerint csak felnőttek keresztelhetők, illetőleg meríthetők be, elismerni. Ha tehát a baptisták egyházakat akarnak alkotni, nézetem szerint elég, ha egyszerűen bejelentik ebbeli szándékukat, mert róluk közönségesen tudva van, hogy hit dolgában, a biblia tekintélyét elismerik, s a bibliában foglalt vallás-erkölcsi elvek pedig bizonyára ismeretesek. E bejelentés pedig, mely nézetem szerint a régebben szokásos receptiótól merőben különbözik, éppen saját jól fel-

fogott érdekekben is szükséges. Mert vegyük a dolgot gyakorlatilag. Egy községben baptisták fognak fellépni, tanítani, de a községnek ellennézetű tagjai részéről akadályok gördíttetnek tanítási szabadságuk ellen, a hatóság pedig tulbuzgalmában talán a régibb egyház érdekeit vagy a község békéjét féltvén, a vallásos új mozgalmat elnyomni törekszik, az új vallás híveit üldözi, háborgatja, — a megtámadottak mi alapon hova fordulnak támogatásért, oltalomért? Node azt mondják, hogy mihelyt a törvény teljes vallásszabadságot enged, így közvetve mindenkinek oltalmat is ígér, ennél fogva a megtámadottak joggal követelhetik a községi s felsőbb hatóságok támogatását. Bizony én egyénileg ezt is elfogadom, csak a szép theória kedvéért fel ne forgassuk aztán a társadalmat fenekestől mindenestől.

Jól tudom, hogy azt mondják erre: a szabadság ha sebet ejt, meg is gyógyítja azt. — Szép is jó is hát, legyen teljes szabadság hegyen völgyön egyiránt. — Csak egyet kérek: legyen meggyőződve minden olvasóm, hogy én a vallásszabadságot ugyan tisztelen, arról is legyen meggyőződve mindenki, hogy részemről én vallásos meggyőződéseért — csak legyen ilyen — senkit de senkit sem megvetni, sem üldözni nem fogok, sőt még helyeselni sem tudom, ha bárki által üldöztetik, de azt is kérem, hogy okokkal, concret adatokkal, részletes tervezettel győzzön meg engem valaki, hogy a mily szépen el tudja képzelni magának a vallásszabadságot in idea, azt nálunk a mi viszonyaink, a mi népünk műveltsége s ezerféle vallási és nemzetiségi bajaink s adott körülményeink között *azonnal* oly szépen és bölcsen is valósítani lehet, — hogy nekünk e tekintetben nem szükség a történelmi fokozatos fejlődés útját követni; azt is kérem megértetni, hogy nem elsőbb dolog a már meglevő egyházak közti egyenlőséget valósítani, s különösen a protestáns egyház igazi szabadságáról s üdvéről gondoskodni, mint a még nem létezők kedvéért egy a szükség által nem pa-

rancsolt, kozmopolitikus szabadság után törekedni. — És ne feledje senki, hogy nagy különbség van az okok között, melyek vallási mozgalmakat támasztanak. Ha mély meghasonlás támad a lelkekben a fenálló hitnézetekkel szemközt, akkor meghajlom a lelkek amaz óhaja előtt, mely szerint más, és meggyőződésük szerint üdvöket inkább kielégítő tanokat fogadnak el, s új egyházat alkotnak, — hiszen nem ismerném a reformációt, nem volnék protestáns, ha ezt természetesnek, jogosnak nem ismerném el, de ha pusztán hasznossági szempontok, földi érdekek vezérlik a hitváltoztatókat, eljárásuk iránt tisztelettel nem adózhatom. Már pedig a nazarénus és itt ott a baptista mozgalmak a mi hazánkban azt mutatják, hogy a csatlakozók egyházuk adóterheit viselni nem akarván, vagy meguntván, csak hogy ezektől szabaduljanak meggyőződés nélkül baptistákká s nazarénusokká lesznek. Ez elszomorító valóság, melytől mi magyar reformátusok nagyon de nagyon félhetünk.

Nagy és virágzó egyházat ismerek az alföldön, melyben az egyházi adózás terheitől való menekülés miatt számosan lépnek ki s baptistákká lesznek. — Nem hitbeli meghasonlás okozta kilépésöket, nem hitbeli megrázkódás vitte új feleikhez. De gondoljuk meg, nekünk nemcsak nagy, hanem még sokkal több kis egyházaink is vannak, melyek bámulatos adókulcs szerinti fizetéssel képesek fentartani magukat, fizetni papjaikat és tanítóikat. Ezen egyházak a miatt, mert az állami s talán községi adók mellett az egyházi terheket viselni megunták, rendre széthullnak, az eddigi egyházak és azok iskolái megszűnnek; s minthogy az ugynevezett teljes vallásszabadság szerént senki sem kötelezhető arra, hogy más egyházba lépjen, a vólt hivek vagy minden vallásos oktatás és vigasz nélkül maradnak, a mit erkölcsiségök és üdvök szempontjából kívánni sem lehet, vagy végre lelkök sugallatától és szükségiteitől hajtattva ismét társulni akarnak, s gkath. román vagy orosz egyház tagjai lesznek, mert ilyenekül egyházi adómentesség fejében is elfogadtatnak a jövőendő növekedés reményében. És eképen hány kis egyházunk tagjai nemcsak eddigi felekezetiiségöket de nemzetiségöket is elvesztik. — Eddig a magyar ref. egyházat úgy tekintettük mint a magyar nemzetiség védbástyáját s az is lesz mig áll mindig, de aggódva félek, hogy ha a teljes vallásszabadság egyszerre valósul, előkészítő fokozatok nélkül nagy rázkódások állanak be s ama védbástya meggyengül nagyon. S akkor szomoruan énekelhetjük

majd : megfogyva bár, de törve nem él nemzet e hazán.

Sokan azt mondják, hogy a vallásszabadság kívánatos, mert a mostani vallástalanságnak vagy vallásos közönynek épen az az oka, hogy a meglevő vallásformák nem elégitik ki többé a kedélyeket, s ha a vallásszabadság napja felragyog, ennek világosságaért előállanak, eljönnek mindenfelől az Isten ihlette lánglelkek s oly hitébredést idéznek elő, mely csodákat mivelend, s hazánk sik térein, hegyein és völgyein minden megújodik, megfrissül, megelevenül. — Jövend tehát egy termékenyítő vallási forradalom, mely felrázza az alvó lelkeket, hitért harcra tüzei a lelkesedőket; itt ott lemetszi a hitvány tagokat, de azon veszteséget az új életelv gazdagon kárpótolja majd. Mi tehát nemcsak várunk, de látunk is majd új eget és új földet. Jövel jövel tehát, ó várvavárt, rég óhajtott szabadság!

De kinek van hát igaza? Irányi Dániel így érvel a vallásszabadság mellett: „Mitől félünk, mitől tartunk Uraim? Talán attól, hogy sokan elfognak pártolni az őseiktől öröklött hittől? Nem gondolom, hogy ez bekövetkezzék. Sem korunk sem különösen nemzetünk nem hajlandó nagyobb vallási mozgalomra.“ Ez utóbbi tétel talán igaz, de ezzel nagyon megegyezik az a nézet és gondolat, hogy csupán hasznossági szempontból, anyagi érdekek miatt roppant tömegek hagyják el őseik hitét s nem csatlakoznak sehová. Ha nem rejt magában veszélyes következményeket, hát csak rajta. Hanem előbb gondoljunk meg mindent alaposan s ha csakugyan tette határozzuk magunkat, cselekedjünk erélyesen, bölcsen.

A vallásszabadság egy új kriterionja szerént azonban minden eddigi beszédem merően felesleges. — Mert azt mondják az abstract szabadság barátjai, hogy a hitvallási jogról ma már felvilágosult ember nem is beszél, mert hitvallásra, vagy csak, ha jól emlékezem Schweitzer mondása szerént, ugynevezett fix pontok megállapítására sincs szükség. Mert az egyházak léteznek, létezhetnek, létezniök kell közös elvbeli megállapodás nélkül. Lássunk erről is majd valamit.

(Folyt. köv.)

Középiskolánk jövője.

Tanfériak között nagy érdekeltséget keltett azon megbeszélés (enquette), melyet a közokt. miniszter a múlt hó közepén tartott; elvi megállapodás ugyan még nem jött létre, de a vitatkozás — úgy látszik — a körül fog forogni, hogy az egyetemi tanulmányra előkészítő oktatás lehet-e kétféle

irányu vagy csak egy. Melyik nézet jut többségre, még nem bizonyos, de egy dolog már valószínű, az hogy a középiskolák újabb experimentálásnak lesznek kitéve. Ime a gimnáziumoknak legújabb tanterve még csak az ígéret homályában rejlett és már is egy legeslegújabb tantervre van szükség; majd lesz tananyag bővítése, szabdalása, tantárgyak cserélgetése a tanárok közt és a mi ezzel jár: a tantervek szerint lázas gyorsasággal szerkesztett új tankönyvek burjánzása, pedig a magas közokt. tanács birálata szerint most sincs egyetlenegy kifogástalan tankönyvünk. Mindez nem valami örvendetes kilátás azoknak, kik tapasztalták, hogy nincsen egy gimnáziumi tanuló sem, ki a nyolcz éves tanfolyamot rendszer-változtatás nélkül tudta volna elvégezni. Méltán aggódhatunk különösen mi, vajjon nem fog-e ezen erőszakos rázkódás protestáns gimnáziumaink valamelyikének ártani.

Tudjuk, vólt idő, mikor a községek nagyon vonzódtak a reál-gimnázium eszméjéhez, azonban nem régen irtó hadjárat tartatott ezen „felemás“ tanintézetek ellen és számuk nagyon megkopott. Ha most újra valami közvetítő tanintézet terve születik meg, könnyen megtörténhetik, hogy a gimnáziumokat fentartó vagy segélyező testületek beleunnak a változtatásba és legegyszerűbbnek fogják találni a teljes megszüntetést.

De hát mi tulajdonképen az alapja a gimnázium tanterve feletti folytonos és elkeseredett vitának?

Az, hogy a gimnázium feladatával sem a közönség, sem a tanfériak, sem a tanügy vezetői még nincsenek egészen tisztában. Alig kezdenek a homályosan körvonalozott eszmék testesülni, már is új áramlat érezteti átalakító befolyását.

Azt mondják: „a gimnázium általános műveltséget tartozik nyújtani.“ De hangzik más oldalról: „a középiskola a tudományos pályára vezérlő ut.“ Vannak, kik mindkettőt összevegyeztethetőnek tartják.

Ez mind igen szép, de nagyon homályos. Mi az az általános műveltség? az ismereteknek melyik faja és mennyi mértéke szükséges hozzá? Mily alap szükséges a tudományos pályához? talán csak azt lehet tudományos embernek tartani, a ki a klasszikus nyelvekben egészen otthon van, vagy elég egy pár auctor ismerete, vagy pusztán grammatikai jártasság? Hát a természettudományokból mit és mennyit kell tudni annak, ki a tudós nevet megakarja érdemelni?

Mindezek igen fontos kérdések. Bizony sok viz lefoly addig a Dunán, míg a tanulni- és tudnivalók helyes mértéke úgy meg lesz állapítva, hogy sem az általános emberiségi (humanisticus) érdek, sem a szaktudomány ne szenvedjen. Csak ezen megállapodás után lehet a középiskolák jövőendő alakját megalkotni, de még ekkor is tekintetbe kell venni nemzetünk fejlődését, műveltségi viszonyait, hajlamait és szükségait.

A fentebbieket tekintetbe véve két dolgot tartunk multhatatlanul szükségesnek.

1. A középiskolák átalakítása ne kezdődjék meg addig, míg a tudományos elvi viták véget nem érnek és határozott, egyöntetű megállapodás nem jön létre.

2. Az átalakítás ne hajtassék keresztül erőszakosan és egyszerre, hanem fokonként, az alsó osztályon kezdve, minden zavaró pótintézkedés nélkül.

Csak így remélhetjük, hogy a tanárok ésszülék átértik az intézkedés szellemét, bizalommal és kedvvel fognak az új épület emeléséhez, melynek építésénél minden munkásnak lelkiismeretes szorgalma nélkülözhetetlen, mert csak így nyerhetnek az egyes tudományok tágas és biztos csarnokot.

B. r.

KIVONAT *)

a n.-károlyi ref. egyházmegye 1879. ápril 3-án N.-Károlyban tartott képviselői közgyűlése

Jegyzőkönyvéből.

9-ik szám.

A zsinati előmunkálatok tárgyában egyházmegyénk is véleményadásra szólítottván fel:

Kimondja közgyűlésünk, mikép nem tekintve a zsinat szükséges vagy nem szükséges volta felett újabban, — és pedig tekintélyes helyről megindított hirlapi vitára, az alkotmányozó nemzeti zsinat megtartását halaszthatatlanul szükségesnek vélemezni, hogy így ne legyünk többé oldott kéve, hanem a főbb dolgokban közös törvények alatt egysülvén, annál sikeresebben intézhessük belügyeinket, kívülre pedig annál tekintélyesebb állást foglalhassunk el.

Ennek előrebocsátása után azonban nem tartja közgyűlésünk helyesnek és a mintaképül vett polgári alkotmány által sem látja igazoltnak egy országos nemzeti zsinat alakításánál az egyház-kerületek közt külön népességök számaránya szerint osztani meg a zsinatra küldendő képviselőket, nemcsak azért, mert az egyházi téren a paritásnak ily szorgos kerülése egyfelől az elsők és utólsók közötti egyenlőség evangyeliomi álláspontjával s egyházszerzetünk történeti fejlődésével ug, mint jelen gyakorlatával ellenkezik, — hanem azért sem, mert tapasztalati tény, hogy a zsinat tárgyábani egyetértést és célhoz juthatást ezideig is legnagyobb részben egyik kerületnek a másik feletti számbeli túlsulya által felidézett féltékenység gátolta meg.

Epen ezért semmivel sem látja indokoltnak közgyűlésünk a zsinati tagok számának előre lett meghatározását, mert az érvényre különben sem emelkedhetett budai zsinat 27-dik kánonában önkényüleg s határozatlanul felvett számok, s ugyszinte az 1848-diki egyetemes értekezlet zsinati tervezetében felhozott számarányok e tekintetben szorosan irányadók már csak azért sem lehetnek, mert a képviselői rendszer egyházunkban épen azóta egészen más alapon t. i. a méltanyosság alapján fejlesztetett tovább; — a költségkimelés indoka pedig, melyet az előmunkálatokat készített bizottság szintén felhoz, ily nagy fontosságú s a magyarországi ref. egyház egész egyetemét érdeklő kérdésnél még kevésbé öhet tekintetbe.

Óhajtaná inkább közgyűlésünk mikép a most tervezett nemzeti zsinatban úgy az egyházkormányzók összes testülete, mint ezek számához képest kellő arányban választott papi és világi képviselők legyenek vagy lehessenek az egyházi törvényhozás faktorai, — mert az előmunkálatokban ajánlott terv szerint azon eshetőség állhat elő, hogy a létrehozandó zsinat, vagy kevés kivétellel hivatalos személyekből, az egyházkerületek és megyék kormányzó elnökeiből

*) Az illető egyházmegyei nt. esperes urnak kívánatára adjuk a kivonatot egész terjedelemben.

Szerk.

*

fog állani, — vagy ellenkezőleg — kivált ha az ily localis tekintélyek megválasztatása ellen a tervezetet készített bizottságnak soha nem helyeselhető javaslata szerint a társadalmi út és a sajtó útja vétetnék igénybe, ekkor meg az egyházmegyék kormányzói, kik gyakorlati bölcseségüknel fogva egyfelől, de másfelől állásuknál fogva is az egyházi törvényhozás hivatott és méltó tagjainak tekintendők, — ezek lennének a zsinatból mintegy kirekesztve, vagy a mi több, meg nem választásuk által szégyenpadra állítva, — s ez esetben a törvényhozó zsinat tulnyomólag talán elméleti képzettséggel bíró, de meglehet hogy a gyakorlatot egészen nélkülöző, az egyházkormányzat és törvényhozás terén eddig felmerült és tapasztalt hiányokat kellően nem ismerő választott képviselőkkel állana.

Mindezek folytán közgyűlésünk azon óhaját nyilvánítja, s a zsinati előmunkálatok ezen pontjának odamódosítását indítványozza, mikép előre és általánosságban csak annyi mondatné ki, hogy *a tervezett nemzeti zsinat felerészben hivatalos tagokból, — felerészben pedig választott képviselőkkel fog állani.* Mert ha már ezen egyházi törvényhozó testület összeállításánál szintugy, mint az egész előmunkálatnál a polgári alkotmány vétetett, — bár az egyház célját és természetét tekintve nem mindenütt szerencsésen vétetett — irányadóul: tehát akkor, midőn ref. egyházunk legfőbb tisztviselői, a püspökök és főgondnokok, — mint ez helyesen is történt — a zsinat hivatalos tagjainak jelöltettek ki, — az egyházmegyéket kormányzó esperesteknek és segédgondnokoknak sem kellene onnan — közgyűlésünk véleménye szerint — hiányzani, mert a polgári alkotmány szerint is nemcsak a miniszterek, mint az állam legfőbb tisztviselői vesznek részt a törvényhozásban, hanem az egyes megyék kormányzó elnökei is. — És ha az ily módon összeállított hivatalos zsinati tagokkal egyenlő számú választott egyházi és világi képviselők állítanak elő, — kik közzé a tanintézetek 10 képviselője is számitandó, — igaz hogy ekkor a zsinat tagjainak száma kétannyi, és így a zsinattartás költsége is kétannyi lesz; de meglesz mindenfelől óva az, ami szentebb és drágább a pénznél, meglesz óva egyfelől a hivatalos állás tekintélye a netalán előforduló mellőztetés szégyenétől, — másfelől pedig a választási szabadság fel lesz mentve a localis tekintélyek iránti kegyeletnek a választók által önmagokra parancsolt pressiójától és sem a szóbeli, sem a sajtó útján korteskedésre szükség nem leend, — kivált ha azon második pont is módosittatik, mely a zsinati előmunkálatokban a *választás és szavazás* módjáról, mikéntjéről szól.

Errenézve kimondja közgyűlésünk, hogy nem helyesli és semmivel sem látja indokoltnak 1-ször *a zsinati képviselőknek az egyházmegyék népessége arányában leendő választását, — 2-ször a szavazás módját.*

Ami nevezetesen az elsőt, t. i. az egyházmegyék népességarányában való választást illeti, ezt az egyházi élet terén közgyűlésünk sem a múlt, sem a jelen gyakorlat által igazolva nem látja. — Kétségtelen tény ugyanis az, hogy egy kevesebb számból álló testület sokkal több áldozattal tartja fenn magát, intézményeit és kormányzatát, mint egy népesebb, és ha ez az egyházkormányzat terén a paritás elvének lehető fentartása által mindig méltányolva volt, — ha méltányolva volt a gyülekezetekre nézve, melyek az

egyházmegyei, — s hasonlóul az egyházmegyékre nézve, melyek a kerületi gyűléseken népességi arányukra való tekintet nélkül egyenlő számú küldöttekkel képviseltethették magukat, — ha ezt maga az előmunkálat is méltányolja odáig, hogy minden egy lelkészszel bíró gyülekezetnek, — még a legkisebb anyaegyháznak is ad egy szavazatjogot, épen úgy mint a több ezernyi népességű, de ugyancsak egy lelkészi állomást fentartó egyháznak; ha az igazság követelménye szerint is a jogok élvezetét nem a számarányhoz, hanem a teherviselés arányához képest kell megállapítani: tehát azt a paritást, mely egyházszervezetünkben oly erős gyökeret vert s úgy az egyházmegyei (synodus particularis), mint az egyházkerületi gyűléseken (synodus generalis v. provincialis) mindezideig tényleg fenállott, nem kellett volna közgyűlésünk véleménye szerint annyira felforgatni, — sőt a létesítendő országos nemzeti zsinatra (synodus nationalis) nézve is, az összes magyarhoni egyházmegyék között, melyeknek egyike épugy mint másika fentartja a maga kormányzatát, — irányadóknak kellett volna tekintetni annyival inkább, mert nem a paritás, hanem annak mellőzése szokta épen meggátolni az egyetértést és célhoz juthatást.

Közgyűlésünk véleménye szerint tehát minden egyházmegyét fel kellene jogosítani, hogy a zsinatra az esperesten és segédgondnokon, mint hivatalbéli tagokon kívül egy lelkészi és egy világi képviselőt küldhessen s bár ekkép az öt ref. egyházkerület 56 megyéjéből kétannyira menne a zsinatbani részvételre jogosultak száma, mint a tervezetben foglalt javaslat szerint, — de ha tekintetbe vesszük a fennebb mondottakat s különösen azon már említett féltékenységet, mely a kerületek közt a zsinat tárgyabani egyetértést és célhoz juthatást eddig annyira gátolta, — sőt a mint látszik még most is gátolja s amely féltékenységet épen egyik kerületnek a másik feletti tulsulya idézett fel: tehát csak hogy elvalahára célhoz juthassunk, még e nagy számtól sem kellene visszarettenünk, kivált ha meggondoljuk, mikép e nagyobb szám tetemesen fogna apadni azáltal, hogy minden egyházmegye maga viselné zsinati képviselőinek költségeit s ha talán érezve korlátolt anyagi erejét, költségkimelés tekintetéből nem kívánná magát az esperesten és segédgondnokon kívül mások által is képviseltetni, ez *„volenti non fit injuria.“*

Végre a szavazás módját illetőleg mellőztetni kívánná közgyűlésünk a zsinati képviselők választásánál a sok bajjal és kellemetlenséggel járó, s mint a tapasztalat a lelkészválasztásoknál megmutatta sokszor még az egyházi élethez nem illő korteskedésre is utat nyitó közvetlen szavazást vagy első foku választást, hanem teljesen elegendőnek tartaná, ha a zsinati képviselőket az egyházak presbyteriumai kik különben is népképviselői alapon, közvetlen választás útján foglalják el állásukat, választanak meg épen úgy, mint az egyházmegyék és kerületek kormányzóit és tisztviselőit, — miáltal a választás menete egyszerűbb és gyorsabb lenne anélkül, hogy a választás eredménye változást szenvedne, mert hiszen a legtöbb helyen, sőt ha csak illetéktelen beavatkozás nem jön közbe, kivétel nélkül mindenütt úgy is az önmaga által választott előjárókra hallgat a nép s így ha a nép választ is, tulajdonképen az előjárók választanak.

Tudja és érzi közgyűlésünk mikép a zsinat alakítására

nézve tett ezen észrevételeivel sok oldalról visszatetszéssel fog találkozni, — de meg van győződve arról is, hogy mindaddig mig köztünk és a többi kerületek közt a féltékenységek meg nem szüntettetik, az országos zsinat vagy általában meg sem alakul, vagy ha megalakul is, félő, hogy eredménytelenül fog széteszolni.

(Folyt. köv.)

TÁRCZA.

Az erkölcsi és vallási nevelés eszméinek fejlődése a franciaíknál.

(Ötödik közlemény.)

(Folytatás.)

Ha Rousseau, mint sokan szeretnék ráfogni, nem akart volna az „Emil“-lel egyebet, mint föltűnni: az neki teljes mértékben sikerült. S ha, mint én hiszem, őszintén akart használni az emberiségnek s művének fogyatkozásait belátva is bizott az abban megirt sok igazság erejében s meg volt győződve, hogy gondolkozásraméltó eszméket szórt ki a világba: ebben sem csalódott. Az „Emil“- megjelenési évét követő huszonöt év alatt csupán francia nyelven nem kevesebb mint hatvan paedagogiai mű jelent meg s ebből negyven egyenesen az „Emil“-től befolyásolva; a többi művön is megérzik, hogy szerzőjük boszankodva vagy fejcsóválva, de mindenesetre olvasta Rousseau könyvét. Sőt kimondhatjuk bátran, hogy e mű közvetlen vagy közvetett hatása nélkül nem iratott a jelen században sem francia paedagogiai mű s a visszahatás, mely kivált vallásos nevelési elvei ellen támadt, ma már helyet engedett egy kevésbé elfogult, a hibák megrovása mellett az érdemeket is méltató kritikának.

Formey berlini tanár „Anti-Emil“-je, mely még 1762-ben megjelent, nem egyedül állott. Még ugyanazon évben megtámadták a hírheft művet *Deforis, Puget de St. Pierre*; a következőben *Vernes* leginkább a savoyai lelkész hamis keresztyénségeért. Az 1764—67 években egymásután jelentek meg a legszigorubb bírálatok *Bitaubé-től*, *L. François abbé-től*, *Don Cajet-től*, *Chiniac de la Bastide-től*, *Elie Lusac-tól*. Később szórványosabban, de legalább minden évtizedben jelent meg egy-egy önálló munka, mely Rousseau paedagogiai elveinek czáfolatát tüzte ki czélul. Így 1787-ben *Serane-től*, 1800-ban *Moreau* orvostól, 1817-ben *Birret-től*, 1828-ban *Marceille-től*. Elég lesz csak egyről emlékeznünk Rousseau bírálói közül: ez a savoyai származású *Gerdil*, a Szent Pálról nevezett congregatio tagja (barnabite), a későbbi bibornok, kinek kritikájáról Rousseau maga is azt nyilatkoztatta, hogy csak ez az egy számbavehető bírálat iratott az „Emil“-re, melyet méltó volt elolvasnia.

Gerdil munkája — *Réflexions sur la théorie et la pratique de l'education contre les principes de M. Rousseau* — erős logikával szedi szét Rousseau sophismáit s ellenmondásait. Kár, hogy megelégszik az „Emil“- első könyvének analysisével, akár mert beleunt, akár mert ugyis ez első könyv képezi magvát az egész nevelési systemának. *Gerdil* bírálatja mindvégig komoly és mérsékelt; a pozitív vallás anathemáit nem dobálja úgy Rousseau fejére, mint más kritikások. Megelégszik a belső következetlenségek feltüntetésével. Így midőn Rousseau egyik helyen nem engedi meg az apáknak olyat parancsolni, a mi közvetlen hasznót nem hajt fioknak; s a másik helyen már megfojtásra méltónak mondja az anyát nem tisztelő gyermeket. Úgyesen tudja kikeresni azon tülhajtásokat, melyekben Rousseau maga „ad absurdum“ viszi nevelési föelvéit. Ilyen hely az, midőn a vad természetesség és apologistája dicsekszik, hogy az ő Emilje nem lesz bolond párbajban keresni magának elégtételt, de

törvény hiányában tudni fogja *eltenni láb alól* ellenességét. A meggyőződés komoly hangján állítja Rousseau ellenében, hogy a természetes törekvés első mozzanatai nem mindig kifogástalanok, hogy van valami *eredeti* gonoszság az ember szívében; hogy ha a nevelés művészet, azon művészetek közé tartozik, melyek csak irányoznak, de nem alakítanak; hogy az erényhez belső becsületesség kívántatik, hogy a gyermek már képes különbséget tenni a jó és rossz között; hogy semmiféle erkölcsi nevelés nem lehet az Isten eszméje nélkül; hogy a szegénynek nem kevésbé van szüksége nevelésre, mint a gazdagnak s hogy nagyon lehetséges hinni a megfoghatlan dolgokban mint ahogy a vakon született hisz a színekben, melyekről pedig semmiféle ideája sincsen.

Mielőtt azon írók nevezetesbjeiről szólnánk, kik Rousseaut több kevesebb önállósággal követték, két könyvről kell megemlékeznünk már csak azon érdekes ellentét kedvéért is, mely ezek szelleme s az „Emil“-é közt van. Ugyanazon évben jelentek meg az „Emil“-lel, tehát ugyanazon kor befolyása alatt irattak, — s mégis mintha egy század választaná el ettől. Szerzőik tanult, művelt emberek, gyakorlott írók; gondolkozásuk s irányuk elárulja a philosophialeg képzett embert. A mellet világi emberek s így még kevésbé érheti őket a gyanu, hogy „ex offo“ agitálnak a *vallásos nevelés* mellett oly korban, melyben a hitetlenség, az istentagadás a „salonképesség“ egyik kellékének tekintett. Ez írók: *Pesselier* és *Crevier*.

Pesselier „Lettres sur l'education“-jában ez őszinte nyilatkozatot teszi: „Én átengedem a theologusoknak a vallás tanításának és magyarázatának jogát; de nem engedhetem át senkinek a boldogságot, hogy higgyek abban, s tiszteljem azt.“ — Alább az *evangélium mysteriumairól* így szól: „Sötétség borul be, hegyek emelkednek, mélységek tátonganak az előtt, ki hogy a hitet megostromolja, — megkísérli felemelni a fátyolt, a mely azt elrejti szemei elől. A homály szétfoszlik felhők eloszolnak, a hegyek elsimulnak, a mélységek betelnek azok előtt, akik tisztán és ártatlanul hisznek.“ — Figyelemre méltó, amiket az *imádkozásról* mond: „Az imádság tudvalevőleg nem mindig *kérés*, de gyakran *hálaadás* is. — Vezessük a fiatalságot az Isten házába, vezessük oda imádkozni; bizonyára semmi sincs dicséretesebb, mint e jó szokást idejében megszerettetni velök. De födolog szerintem a gyümölcsöző imádkozás állapotába helyezni őket, megmondani nekik, hogy az ember csak akkor imádkozik igazán, ha szükségét érzi s megvan győződve, hogy az, kihez imádkozik, képes róla gondoskodni; hogy a megalázódás az első lépés s csak a második a hit. . .“ Ellenkezőleg mint Rousseau, *Pesselier* képesnek tartja a gyermeket az *isten és örökéaalóság mély eszméinek felfogására*. „A gyermekek — ugymond — gyöngé koruktól fogva fogékonyak már a legnagyobb igazságokra; csak alkalmazni kell tudni azokat az ő értelmi gyöngeségükhöz s átfordítani a rájuk nézve idegen nyelvből arra, melyet ők tudnak és kedvelnek. . . Hihetjük-e, hogy oly igen sok dolog felülmulna az ő korukat, ha meggondoljuk, mily éles tekintettel látnak keresztül rajtunk, találják ki gondolatainkat itélnek meg tekintetünkéből, mozdulatainkból, melyek pedig nem is arra voltak számítva? . . . A szív legtitkosabb reddői, a szellem legfinomabb rugói, az ész és itélőerő legfellengzőbb szemlélődései — mind elérhetőek a gyermek elméje által, csak úgy mutassuk fel előttök amint kell. . . . Ugy hogy gyakran okosabb, igazságosabb s alkalmasabb eljárás volna úgy bánni az *emberekkel*, mintha még *gyermekek* volnának, mint nem tekinteni őket *gyermekeknek*, miután már *emberekké* lettek.“ — A gyermekek *apró vétkeiről* ezt mondja: „Nem oda kell gondolni, ahonnan az ember kiindul, hanem ahova megy; nem a *makkot*, a *tölgyfát* kell nézni. Ha a nagy fát látja, ki hinné el, hogy az oly kis gyümölcs terméke! mennyi ok az elővigyázatra! mennyi ok a büntetés és jutalmazás megválasztására és bölcs alkalmazására!“ Találólá jellemzi a *hazugságot* is. „A hazugság, ez

az okaiban legmegvetendőbb s következményeiben leginkább lealacsonyítóbb véték, mely iránt nem lehet elég félelmet önteni bele, oly Proteus, mely mindenféle alakot képes magára öltetni. Van gondolati, beszédbeli, cselekvési, mulasztási hazugság sőt felveszi a tartózkodás alakját is. Gondolat hazugság a kiszámítás, az eltitkolás, beszédben a hízélgés, a hamis őszinteség szenvelgése, az üres mentegetődzés; cselekvésben az ügyeskedés, cselszövény, ál-készség; mulasztásban a színlelt elfeledés, az elhallgatás; tartózkodásban hazudik az ember tekintetével, mozdulataival, testtartásával, annál inkább ál-nyájasságával, tüntetéseivel. Minden hamiságokra a gyermekek nem kevésbé hajlandók, mint a meglett emberek s nem lehet őket elég jókor gyógyítani és óvni. — Még egy adatot Pesselier nemes gondolkozására s pszichológiai éles tekintetére. Az *udvariasságot* vagy a francia „politessé”-nek megfelelőbben: a *simaságot* következőleg írja le: „Physikailag tekintve sima tárgyak azok, melyeknek kiálló és durva részei le vannak csiszolva, hogy felületük annál egyenletesebb s kellemesebb legyen. Erkölcsileg ez a kifejezés (politessé), a physikaitól kölcsönözve, azon szeretetreméltó jellemekre illik, kiknél egy sincs meg abból ami őt a társaságban durvának, visszataszítónak tüntetné fel. De amint lehetetlen az érczet, követ és fát simítani a nélkül, hogy állományából valami el ne vétessék s anélkül, hogy erősségéből és szilárdságából ne veszítsen: ép ugy nem lehet-e attól tartani, hogy a simaságnál a mesterség nagyon is belenyúl a természetbe s megváltoztatja azt, midőn javítani akarja, megfosztja a lelket emelkedettségétől, a szellemet erősségétől? . . . Különböztessük meg azért a simaságot, melynek forrása a szív, attól, mely csak az egyezmény (convention) bizonyos alakja. Az első valami gyöngéd megkapó érzélem, mely semmit sem enged meg a mi mást lealázná, vagy megszoríthatna. A második csak *szertartás*, mely által az ember el akarja hitetni mással, mennyire becsüli és tiszteli őt. Az egyik mindig bizonyos naiv sugalata az *igazságnak*, a másik válhatik néha üzleti hazugsággá vagy szenvelgéssé.” stb.

Hasonló vallásos és erkölcsi szellem hatja át *Chevier*-nek. „De l' education publique”-jét, mely 1762-ben Amsterdamban jelent meg. E mű az iskolai neveléssel foglalkozik. Hogy a tanintézetek vallásosak legyenek, papokra és pedig világi papokra szeretné bizni egészen az oktatást. Az iskolai nevelés részletezése alkalmával kívánja többek közt, hogy *különböztessük meg a gyermekek valódi élénkségét, mely tele van szellemmel és kedéllyel, a szeleburdiságtól és vásottságtól; szoktassuk a gyermeket hallgatni tanítójára, engedelmeskedni szüleinek, tisztelni a szent dolgokat, szeretni az igazat, segíteni tudni önmagán, bátornak lenni a dolgokkal s szerénynek az emberekkel szemben . . . Szükségesnek tartja a nők alaposabb és teljesebb oktatását. — „Czifrázkodás, zene és táncz foglalják el — ugymond — a lányok egész ifjúságát. Ha még ehhez ragad rájuk egy kis földrajz, mythologia és történet: neveltetésük be van végezve. Pedig nincs egy helyes fogalmuk a természetről, a physikai tudományokról, még kevesebb a metaphysikáról s a szilárd erkölcsiségről, nincs egyetlen magasabb elvük, nincs még a vallásban sem. Alig tudnak jobban irni, mint nöcselédék. Nincs más törekvésük, mint tetszeni a dologtalan embereknek s féltékenyvé tenni társnőiket. . . E léha nevelés helyett tanítani kell őket majdnem mindazon dolgokra, melyekre a férfiakat oktatják társadalmi állásuknak megfelelőleg — kivéven az őket lealacsonyító vagy erejüket felülmúló kézi foglalkozásokat; — akkor aztán lesznek tanult nőink, nem kedvencz papagályaink; tisztas asszonyaink, nem csinos bábaink; tevékeny nők, kik képesek férjeikbe az erények nemes buzgóságát lehelni, nem felcziczomázott pagodák, melyeket csak bámulni kell.”*

(Vége köv).

Dr. Bihari Péter.

BELFÖLD.

A dunamelléki ref. egyházkerület közgyűlése Budapesten.

(Folyt. és vége).

— Ápril 29.

A *tanügyi tárgyalások* csak a népiskolával és tanító-képezdével foglalkozhattak. A tanügyi bizottság jelentése általában örvendetes képét nyújtja a kerület elemi tanügyének. A kerület létszáma 317 ezer; a tanköteleseké 47,979; tényleg iskolába jár 26,861, tehát a tankötelesek 84%-a. Az iskolák száma 338, a rendes tanítóké 313, a segédeké 60, s mindnyája között csak 2% nem okleveles. A népiskolai vagyon 1.266,000 frtot képvisel, jövedelme 176,000 frt. A fizetés 300 frton felül van 318 iskolában, alul 20-ban. Tanszerekkel kellően felszerelt az iskolák fele, 6 osztályú 198.

E statisztikán kívül egy rendtartási javaslatot is készített, illetve bíralt a tanügyi bizottság, melyet azonban a közgyűlés nem tárgyalhatott, minthogy az egyházmegyék még nem nyilatkoztak felőle.

Továbbá kijelölte az iskolában használandó könyveket s azok használatát a tanítókra kötelezővé tette.

A *tanítóképezdéről* is kimerítő jelentést hallottunk. A kerület n.-kőrösi praeparandiájában 9 tanár működik, 73 tanuló tanul, s a múlt évben 39 tanítójelölt nyert oklevelet. — Az intézet könyvtára, tanszertára örvendetesen gyarapszik.

A vallástani kézikönyvek elkészítésével foglalkozó bizottság jelentése szerint kézikönyvek készültek már a népiskola II és III. osztályainak Pap Károlytól („Bibliai történetek” a növendékek, „Vezérkönyv” a tanítók számára), „Egyháztörténet” a IV-dik osztálynak Bocsor L.-tól. „Bibliaismé” az I. és II. gimnáziumnak Bocsor L.-tól és „Symbolika” a VI. gimnáziumnak Kis Kálmántól. Munkában vannak: „Ker. hit- és erkölcsstan” az V. és VI. elemi. „Vallások története” az V. gimnáziumnak „Egyet. egyháztörténet” a VII. osztály és „Magyar prot. egyháztörténet” a VIII. osztály számára. A három utolsó könyvet Laky Dániel, Baráth F. és Szeremley S. írják, s a jövő kerületi gyűlésre készítik el. A kézi könyvek bizományba vétele iránt Kókai pesti könyvkereskedő tett ajánlatot, kivel az egyezés végleges megkötése a kerületi jogügyi bizottságra bízott. A közgyűlés pedig kimondatta, hogy a bizottság által kiadott s ezután kiadandó kézikönyvek a kerület összes elemi és közép-iskoláiban kötelezőleg beveendőek.

Az *államsegélyosztó* bizottság bejelentette, hogy kiadott a) segélyképen egyi. hivatalnokoknak 1200 frtot, egyházaknak 2000, a theol. tanintézetnek 3000. a misszió ügyre 500 frtot; b) kölcsönképen egyes egyházaknak 2700 frtot s így összesen 8,400 frtot.

Délután a bizottságok üléseztek és a pénztárak vizsgáltattak meg.

Az ápr. 30-iki ülésben a középiskolára vonatkozó előterjesztésből a gimnáziumok állásáról érdekes részleteket hallottunk. A *budapesti VIII.* osztályú gimnáziumban 11 rendes és 3 melléktanár vezetése alatt 356 növendék tanul. Szaporodás az előző évhez 15; érettségre bocsátott 20, érettnék nyilvánított 18. — A *gyöngyi IV.* osztályú gimnáziumban van 3 rendes, 1 helyettes, 1 melléktanár, 77 tanuló, fogyás 13. — *Kecskeméti VIII.* osztályban 10 rendes, 5 melléktanár, 191 tanuló; szaporodás 9, érettségire állott 30, megbukott 2. — A *halasi VIII.* gimnáziumban működik 11 rendes, 2 melléktanár; tanulók száma 114, szaporodás 5, érettséget tett 15. — *K.-kunszentmiklóson VI.* osztályban 4 rendes, 2 segéd, 1 melléktanár vezetése alatt 91 tanuló; szaporodás 6. — A *nagykőrösi VIII.* oszt. gimnáziumban 10 rendes, 1 ideiglenes, 2 melléktanár, 257 tanuló; szaporodás 17, érettséget tett 19. — A melléktárgyak rajz, ének, szépírás mindenütt és kötelezőleg, a francia nyelv a szentmiklósi kivételével, szintén mindenütt, a gyorsírás legtöbb helyen tanítatik az önkényt vállalkozóknak. A kerület gimnáziumaiban van összesen 57 rendes, 2 segéd, 1 helyet-

tes, 1 ideiglenes, 4 rendkívüli és 14 melléktanár; a tanulók létszáma 1172; szaporodás az előző évhez képest 36; érettségét tett 86, visszavetett 6. A tárgyak mindenütt a kerület által megállapított tanterv szerint kezeltetnek. A jelentés e statisztikai részletét tudomásul vette, a hozzácsatolt javaslatokat pedig külön tárgyalta a közgyűlés. Elfogadta a többek között a közoktatási minisztérium tantervmódosítási rendelete felett megállapított bizottsági véleményt. Eszerint a miniszteri rendelet által eszközölt I. VII. VIII. osztálybeli terülváltoztatások a magyar és német nyelvek, a mennyiségtan, a bölcsészet és rajzitanításra vonatkozólag, minthogy az eddigi tantervben is megvoltak, mellőztetnek; a bölcsészet tanítását célzó módosítást pedig azért nem fogadja el, mert gymnáziumaink eddigi gyakorlását (a pszichológia és logika előadását a VIII-ik osztályban) helyesebbnek tartja a miniszter által tervezett javításnál. — Megütközéssel fogadta a közgyűlés a kecskeméti gymnázium görögkeleti vallásánárának eljárását, ki többszöri figyelemztetés daczára a magyarul is értő szerb és román tanulóknak egy tősgyökeres magyar gymnáziumban szerb nyelven tanítja a hit- és erkölcsant. De minthogy a szerb lelkész nem áll a ref. superintendentia hatalma alatt, feliratot küldenek a vallásügyi minisztériumhoz. — A középiskolákban egy év óta történt tanárvaltoztatások tudomásul vétetnek s ujonnan választottak mogerősítettnek. Ezzel kapcsolatban pedig azon nagyjelentőségű határozat hozatott, hogy *kerületünk jövőre csak okleveles tanárokat alkalmaz, nem okleveleseket csak az esetben, ha egy év leforgása alatt képesítést szereznek. Egyszersmind tanárvizsgáló bizottságot alakít, illetőleg a régebbi megalakított, de működését beszüntetett bizottságot feleleveníti.*

A középiskolai ügyeket a *felsőbb tanintézeteké* követte. A kecskeméti jogacadémia tovább fenmaradhatása csakugyan kérdéses. Ez académiát három testület, u. m. Kecskemét városa, a superintendentia és a kecskeméti egyház tartják fenn. Most a kecskeméti egyház tanácsa, mely négy tanárt fizet, folyamodik a kerülethez, hogy nem tudván a kiadásokat fedezni, szüntesse be a 4 év előtt vállalt kötelezettséget. Ezzel szemben a kecskeméti jogtanárok élesen tartott másik folyamodványt irnak, melyben a kecskeméti presbyterium végzését törvénytelennek nyilvánítják. Az egyházak presbyteriumai nincsenek jogosítva oly kérdésben határozni, mely az egyház szervezetébe vág, pedig az egyháztanács végzése az egyház korábbi szervezetét módosítja. Azután a kecskeméti jogacadémia a superintendentiáé és a városé is, tehát az egyháztanács nem intézkedhetik róla egyoldalulag a többi fenntartó testület hozzájárulása nélkül. Kérik ennél fogva egy bizottság kiküldését, mely a helyszínén az ügyet megvizsgálva véleményes jelentést terjeszzen be a superintendentiának. A közgyűlés az ügy megvizsgálása végett háromtagu bizottságot választ *Sipos Pál, Koncz Imre és Balogh Imre* urakból.

A kerület „lelkészképzőjéről“ (theologiai tanintézet) szóló jelentésből (a jelentés az 1877/8 évről szól) említésre méltó, hogy az intézetben 6 tanár működik, 50 lelkész növendék tanul. A növendékek segélyezésére szolgál a legátusi intézmény és convictusi pénztár, melyből a jól tanuló szegény tanulóknak rendes havi segély (6, 8, 10 frtos) adatik. Az intézet anyagi helyzete annyira javult, hogy a régebbi rendes tanárok fizetése 1800 frtról 2000-re emeltetett. Az intézet két ideiglenesen alkalmazott tanára, *Petri Elek* és *Szűts Farkas*, a theologiai igazgató választmány ajánlatára a közgyűlés által egyhangulag rendes tanárrá választattak. — Végül *Dr. Farkas Kálmán* jóhirű pesti orvos az intézet orvosává választatott, illő honorarium mellett; 9 évi ingyen teljesített gyógykezelése és fáradságaért hálás köszönet és 50 arany tiszteletdíj szavaztatott.

„*Vagyon* ügyek“ címén a kerületi pénztárak, a köz-, theologiai, tanítóképezdei, államsegélyi és konviktusi pénztárak számadásairól szóló jelentések tárgyalattak, fontosabb

mozzanat nélkül. — Ezekről az egyházmegyéktől fellebbezett ügyekre tértek, melyek között átalánosabb értékű nem volt.

Sz. F.

L a p s z e m l e.

Az „Erdélyi Protestáns Közlöny“ folyó évi 18-ik számában egy vezércikk jelent meg „*A Protestáns egyetem kérdéséhez*“ cím alatt, melyben foglalt gyanúsításra és téves állításokra nézve engedje meg szerkesztő ur, hogy egy pár észrevételek tehessek.

Nagyon szomorú erkölcsi állapotokra mutat, hogy napjainkban az a gyanúsítás, mint kórtünemény minden lépten nyomon jelentkezik; őszinteséget, nyílt eljárást nemcsak egyesekről, de még testületekről sem akarunk föltételezni, mindenütt csak álcáskodást és rejtélyeskedést látunk, úgy gondolkozván, hogy még a jóakarát és szíves törekvés is mind csak az önösség álarczai, melyek alatt bizonyos rejtett czélok nyerne majd megvalósítást.

A gyanúsítás elméletéből indul ki czikkiró is, midőn a tiszántuli ref. egyházkerületről — azon eljárását illetőleg, hogy a suprema inspectio fontos kérdésének ügyében a legközelebbi konventet meghívta és hogy ugyanazon gyűlésében járult a testvér dunántuli ref. egyházkerületnek a magyar prot. egyetem felállítására érdekében tett indítványához, — már föltételezi, hogy mindezt bizonyos utógondolattal és számításból tette. Hiszen a tiszántuli egyházkerület még 1874-ik évben (okt. jegyz. k. 210. sz.) kimondotta, „hogy a magyar prot. egyetemnek Debreczenben létrehozására nézve áldozatokat tenni és hozni teljes erejével megkísérelendi vagy legalább egy önálló bölcsészeti tanfolyamnak szervezését egybekötetésben tanárképezdével munkába fogja venni,“ miképen ne pártolta volna tehát egész lelkesültséggel midőn a testvér dunántuli egyházkerület ugyanazon indítványt terjeszti most elő. — A konvent megtartását pedig sürgetnie kellett mert épen a mint az Erdélyi prot. heti közlönyben olvassuk „A vallás és közoktatásügyi miniszter ur a felső és közép iskolák állami föfelügyeletének törvény által leendő szabályozása kérdésében javaslatát az egyházkerületek világi fögondnokaival már közölte is.“ — Tehát nagy szükség van reá, hogy az egyetemes ref. egyház nyilatkozzék és hallassa szavát és meggyőződését. Nincs tehát e két határozat között semmiféle kapcsolat vagy közösség; — annyival inkább mert a tiszántuli egyházkerület az egyetem ügyének megoldását nem a konventtől, hanem a testvér kerületektől várván indítványával s felhívásával azokhoz fordult.

Az egyetem kérdése fölvetésének alaki szabatosága és tervi czélszerűsége iránt is erős kételyeket táplál vezércikkiró ur, azt mondván: „Egy teljes azaz nemcsak filosofiai s theologiai, hanem természettudományi, orvosi s jogi fakultásokkal beállítandó protestáns egyetem eszméjét, őszintén szólva, nemcsak hogy időszerűtlennek, anyagi tehetségünket meghaladónak, de a kor által határozottan tulszárnyalt oly álláspontnak tartjuk, melynek megvalósítása közmivéldési viszonyainkat ép úgy veszélyeztetné, mint a hogy kikerülhetlenül vezetne másfelől felekezeti jogállapotaink felforgatására.“ — „Teljes 4 illetőleg 5 facultással ellátott protestáns egyetem tervezete — nézetünk szerint csak a felekezeti szédelgés sugallata lehet.“

Nagy baj, hogy nem ismeri, vagy talán nem akarja ismerni czikkiró az egyetem tárgyában tett indítványt a maga egyszerű alakjában; a mint már fentebb idéztem a tiszántuli ref. egyházkerület 1874-ben egy oly egyetemeszerű főiskola felállítását indítványozta, mely a hittani, bölcsészeti, nyelv s történettudományi és jog s államtudományi karokat foglalná magában egybekötetésben tanárképezdével. Jelenleg is a dunántuli egyházkerület csak azt mondotta ki: „hogy a magyar honi protestáns egyházkerületek valamelyik főiskolájának theologia, phylosophia és jogi facultásokból álló protestáns egyetemmel mielőbbi emelésén égető szükségnek

tartja. " Hol van itt 5 facultásról főleg orvosi szakról szó? Hiszen mindenki előtt ismeretes, hogy egy orvosi facultásnak a mai követelmények szerint szervezése, berendezése nagymérvű anyagi tőkét igényel, a többi szakok együtt véve aligha igényelnek annyit s még a város is a hol az orvosi egyetem elhelyezve van, nagyon döntő és határozó a felett, hogy megfelelhet-e az minden tekintetben a tudományos czélnek és érdekeknek. — S nagyon kérdésbe lehet tenni, hogy még Kolozsváron is az orvosi szak minden nagy áldozatok mellett is, melyeken az fenntartatik, képes-e a közvetlen szemléleten és gyakorlaton alapuló oly szellemi kiképzést nyújtani, mint a világvárosokban Bécsben, Berlinben, Párisban stb. elhelyezett orvosi egyetemek? — Orvosi facultásról nem álmodozunk mi tehát abban a felállítandó prot. egyetemben; a protestáns egyházak anyagi erejét is túlhaladná az arra igényelt töké; de meg alkalmas helye sncs a hol azt felállithatná.

De még nagyobb baj, hogy cikkiró lelke előtt közmívelődési viszonyainkat is veszélyeztető s felekezeti jogállapotaink felforgatására vezető irányzatnak tűnik fel egy magyar prot. egyetem felállítására megindult mozgalom és törekvés. — Mert szerinte a felekezeti elv helyére immár a teljes tanszabadság lépett, s több realis biztosítékot nyújthat a közoktatásügy állami kezelése, mint bár a legliberálisabb egyházi árnyalat, mely a dogmatismustól teljesen ment sohasem lehet. Szédelgésnek nevezhető tehát a protestáns elvnek az u. n. exact tudományokra sőt nagy részben még a jogi tudományokra való kiterjesztése is. És vajjon volna-e bármi kis észszerűség abban, hogy a protestáns egyházkerületek államjogi viszonyaikat mai állapotához képest saját pénzüken állami közvegeket neveljenek, holott a maguk szükségleteinek se képesek eleget tenni?

Igy aztán csak az szólhat, ki a magyar prot. egyház multját, annak az államhoz való viszonyát s a protestánsok által fentartott iskolák mint közmívelődési organumok hatását nem ismeri vagy félreismeri; ki előtt a protestantismus mint elv s élő hatalom — mely működik és uralkodik — már megszűnt létezni; ki teljesen az állam tekintélyétől és mindenhatónak vallott hatalmától van eltelítve.

(Vége köv.)

W.

Adakozás.

I.

A magyar protestáns egyetem javára.

Mólnár Béla urtól a dunántuli ref. egyházker. aljegyzője- és ügyvédjétől vett 2 rendbeli levél szerént a jelzett czélra a dunántuli ref. testvérek közt is szépen megindult az adakozás. *Első levele szerént* a dunántuli egyházkerületnek Pápán a zsinat ügyében tartott gyűlése alkalmával a prot. egyetem létesülése esetére kötelezőleg ily ajánlatok tétettek: Horváth Mihály mezőföldi esperes lepszényi lelkész 1000 frt; László József kocsai lelkész 1000 frt; Mólnár Béla 100 frt; Papp Gábor superintendens 100 frt; Soós Károly csajághi lelkész 50 frt; Vályi Lajos 25 frt; Körmeny Sándor b. somogyi esperes 100 frt; Nagy János barsi esperes 25 frt; Váli Ferencz főiskolai tanár 100 frt; Horváth Lajos jogtanár 50 frt; Mólnár Imre mezőföldi segédgondnok 200 frt, — együtt 2750 frt. — *Második levele szerént* folytatólag adakozásra kötelezték magokat: Németh István, tanár Pápán 25 forint; Páli Lajos tatabányai esperes 25 forint; Kiss Gábor pápai lelkész 25 forint; Csonka Ferencz veszprémi esperes 25 forint; Antal Gábor pápai tanár 50 forint; Mólnár Antal székesfehérvári ügyvéd 100 forint; Lázár Benő pápai ügyvéd 25 forint; P. Szabó Károly pápai tanár 10 frt; Farkas Dezső tr. Pápán 10 frt; Baráth Ferencz jogtanár Pápán 50 frt; Móricz János kenezei ref. lelkész 25 frt; Baranyai Zsigmond pápai jogtanár 25 frt; Galamb József pápai ügyvéd 15 frt; Tóth Lajos pápai birtokos 50 frt; Saáry Lajos pápai ügyvéd 25 frt;

Soós Ignác pápai albiró 15 frt; Vikár Kálmán pápai tanár 15 frt; — összesen 515 frt, e szerént a fentirt 2750 frttal együtt aláíratott 3265 frt.

Egyszersmind azon az ügy érdemére nézve nagybecsü igérettel zárja be második levelét a közlő ur, hogy a gyűjtést és aláírást magántársaságokban, egyházmegyei és egyházkerületi gyűléseken folytatni fogja. Adjon Isten áldást nemes törekvésére.

II.

A szegedi ref. egyház és lelkész részére.

1. *Főt. Révész Bálint püspök* urhoz ft. Szeberényi Gusztáv ág. hitv. superintendens ur közvetítésével Held F. az evang. vasárnapi ujság szerkesztője Stuttgartban a lelkész részére 10 márkát adományozott.

A kolozsvári ref. főtanoda ifjúsága az egyház részére 55 frt. 6 krt.

A szatmári ref. egyháztanács tagjai az egyház részére 50 frt, — a lelkész részére 20 frtot adományoztak.

Ezenkívül: Dr. Láng Adolf pestmegyei ev. alesperes ur tudatta a püspöki hivatallal, hogy az ő közbenjárása folytán a Neue Ev. Kirchenzeitung szerkesztője theol. doktor s tr. Messner Henrik Berlinben 1400 márkát gyűjtött és küldött meg Szeberényi Gusztáv ág. ev. püspök ur kezeihez (miből a szegedi ág. ev. egyház és lelkész részére szóló 900 márka visszatartván): a ref. egyház részére 400, a lelkész részére pedig 100 márka fog hivatalunkhoz közelebb megküldetni.

2. A „*Protestáns Hetilap*“ szerkesztőségénél adakoztak: Beczner Frigyes tr. az egyháznak 1 frt, a lelkésznek 1 frt. Simon Ferencz ref. lelkész ur Tuzséról, mely maga is sok kárt szenvedett az árvíz által, több adakozók részéről 22 frtot küldött oly feltétellel, hogy ebből az egyháznak 4 frt, a lelkésznek 4 frt, a tanítónak is 4 frt, a lakosoknak általában 10 frt adassék. Fazekas S. az egyháznak 2 frt. Tóth K. ref. lelk. N. K. Madarason a lelkésznek 2 frt. Tóth Imre ref. lelk. N. K. Madarason a lelkésznek 3 frt. Zsiga Sándor gondnok N. K. Madarason a lelkésznek 5 frt, az egyháznak 7 frt.

Nyílt köszönet.

A pankotai ref. egyház segélyezésére ujabban következő kegyadományok érkeztek: Püspök-ladányi egyház 4 frt, máramaros-ugocsai egyházmegyéből 12 frt 77 kr, mely összeghez járultak péterfalvi egyház 20 kr, fertőszalmási egyház 1 frt 25 kr; halmi egyház 50 kr; tur-terebesi egyház 2 frt; fekete-ardói egyház 27 kr; aklü egyház 20 kr; dabólczi egyház 30 kr; a t.-váraljai egyház 40 kr; tekeházi egyház 25 kr, t.-ujlaki 10 kr, salánki 50 kr, fekete-pataki 25 kr; verbőczi 10 kr; huszti 60 kr; viski 1 frt 40 kr; técsői 1 frt; hosszúmezői 1 frt 45 kr; nagy-szöllősi egyház 2 frt; a főtiszteletű egyházkerület pénztárnoki hivatalához begyűlt összeg 21 frt.

A kegyes adományok küldői fogadják a segélyre szorult kis egyház hálás köszönetét.

Pankota, 1879. május 4.

Kócsa Károly
ref. lelkész.

RÖVID KÖZLEMENYEK.

A debreczeni tanítóképzőben a folyó évi május hó 1, 2, 3-ik napjain tartattak a tanítóképzési vizsgálatok ily eredménnyel: a vizsgálatra megjelent 17 tanító közül kiegészített 14, még pedig 1 csak némely tantárgyakból; 3 tanító néhány tantárgyból részint fél, részint egy egész évi készületre utasított.

A magyar szó betiltása. Halljuk, de alig hiszszük, hogy az aradi román képezde előljárói a tornamestert oda utasították, hogy leczkénél nem magyar vezényszót, hanem németet használjon. Ugyan mit akarunk ezzel elérni? Csak tán nem tüntetni a magyarnyelv kötelezése tárgyában hozandó törvény ellen?

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: *Joo István.*

Főmunkatársak:

Tóth Samuel.

Békési Gyula.